

УДК 338.43:332.14
JEL Classification O18**Сава А.П.***к.е.н., с.н.с., докторант**ННЦ «Інститут аграрної економіки»**Київ, Україна**E-mail: andriy_sava@ukr.net*

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЦЕДУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТОДОЛОГІЇ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація

Застосування методологічних підходів з вивчення економічних, соціальних та екологічних процесів в сільських територіях, оцінки їх стану за усіма складовими елементами сталого розвитку, вибір методів та послідовності стадій дослідження є важливою передумовою стратегії їх розвитку.

Метою даної статті є дослідження полягає у науковому обґрунтуванні методологічних засад та визначення процедурних елементів технології оцінювання розвитку сільських територій.

Для вирішення поставленої мети використовувались такі методи наукового дослідження: діалектичний метод пізнання дії економічних законів, системний підхід до вивчення економічних явищ, а також монографічний, абстрактно-логічний та метод абстрагування.

У статті обґрунтовано методологію наукових досліджень з розвитку сільських територій; розкрито сутність технології проведення оцінювання соціально-економічного стану сільських територій; визначено стадії емпіричної складової дослідження розвитку сільських територій та їх оцінки.

Перспективними напрямками подальшого дослідження є вивчення і застосування сучасних підходів з обґрунтування соціально-економічного розвитку сільських територій у практиці.

***Ключові слова:** методологія, наукове дослідження, оцінка, методи, критерії, соціально-економічний розвиток, сільські території.*

Вступ. Сучасна економічна наука прагне комплексного вирішення наукових завдань з вивчення сільських територій як з позиції їх теоретичної і практичної організації. Відомо, що методологічну базу дослідження становлять загальнонаукові підходи, принципи та широкий спектр методів, у тому числі з інших наук. Саме застосування адекватної методології забезпечує в результаті дослідження соціально-економічного стану сільських територій та їх розвитку формування системи перевірених знань. Це можна досягти за допомогою проведення комплексної оцінки розвитку сільських територій, яка процедурно є кінцевим і фундаментальним етапом методологічної моделі.

Оцінка розвитку сільських територій на практиці здійснюється в процесі розробки стратегій, планів і програм на різних рівнях управлінської ієрархії й передбачає вибір критеріїв та методів оцінки. Існуючі проблеми вибору та використання методик оцінювання економічних, соціальних та екологічних складових розвитку сільських територій знаходяться у площині невизначеності єдиних методологічних підходів до процесу оцінки. Це також зумовлює невідповідність існуючих методик об'єктам оцінки, критеріям оперативного і стратегічного управління.

А тому дослідження основ методології оцінки розвитку сільських територій, визначення процедурних елементів технології оцінювання їх соціально-економічного стану вважаємо достатньо актуальним і перспективним завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та методологічні підходи з вивчення сталого розвитку загалом, особливостей соціально-економічного становлення сільських територій висвітлено у працях багатьох вчених-економістів. Достатньо глибоко концептуальні засади, стратегічні напрями соціально-економічного розвитку сільських територій досліджували такі економісти-аграрії, як О.М.Булавка, І.В.Гончаренко [4], М.І.Долішній [5], О.В. Заставецька, В.К. Збарський, А.В.Лісовий [9], М.Ф.Кропивко, М.Й.Малік, О.І.Павлов [16], І.В.Прокопа, В.А.Пулім, П.Т.Саблук, О.П. Славкова, М.Г.Саєнко [20], Т.М. Талавирия, В.В.Юрчишин та ін.

Проте, ще залишаються мало висвітленими та несистематизованими основні методологічні засади оцінки розвитку сільських територій.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні методологічних засад та визначення процедурних елементів технології оцінювання розвитку сільських територій.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети використано діалектичний метод пізнання дії економічних законів, системний підхід до вивчення економічних явищ, а також монографічний, абстрактно-логічний та метод абстрагування. Методологічною основою дослідження слугують теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з питань теоретико-методологічного забезпечення оцінки та обґрунтування розвитку сільських територій.

Результати. Процес актуалізації методології вивчення розвитку сільських територій передбачає структурно-параметричну ідентифікацію моделей комплексної оцінки стану взаємодії елементів сільських територій із використанням системи адаптації «методологія – методи – критерії – показники – технологія оцінювання».

Тому, на наш погляд, важливим етапом процесу вивчення процесів розвитку сільських територій є відображення у методології їх економічної, соціальної, екологічної і просторової складових, що потребує, в свою чергу, вибору методів та встановлення критеріїв оцінки розвитку цих елементів.

Подібної позиції дотримується і О. Надоша, який вважає, що процес оцінки рівня соціально-економічного розвитку сільських територій характеризується набором послідовних операцій із встановлення критеріїв оцінки, вибору показників (індикаторів) і методів оцінки, проведення оцінки, аналізу її результатів [14].

Для оцінки рівня розвитку сільських територій існує достатньо велика кількість критеріїв. Загалом можна визначити, що *критерій* – це ознака, на основі якої здійснюється оцінювання, визначення або класифікація. Критерії соціально-економічного розвитку сільських територій формуються у взаємозв'язку всіх її компонентів (підсистем) за відсутності між ними суперечностей (несумісності).

При виборі критеріїв, в першу чергу, слід виходити з сутності сталого розвитку сільської території, при цьому фіксуючи основні цілі, що відповідно створить всі передумови для визначення показників, які характеризують розвиток. За допомогою критеріїв характеризують розвиток сільських територій, а економічні показники – є так званіми вимірниками обраних критеріїв.

Критерії діагностики розвитку сільських територій – кількісно-якісні характеристики його еталонної моделі, що відповідають рівню повного чи нормативного задоволення основних потреб та інтересів різноманітних соціальних груп, територіальної громади загалом, з якими за визначеними правилами співставляються фактичні значення соціально-економічних характеристик оцінюваного об'єкта [15, с. 11-17].

За висновками дослідників, критерієм визнають конкретну ознаку, на основі якої проводиться оцінка або класифікація, визначається значущість або незначущість стану об'єкта, зокрема сільських територій [4]. Критерії визначають спрямованість ефективності управління, а показники оцінюють досягнутий рівень [15, с. 11-17].

Тобто, визначивши критерій розвитку сільських територій, можна за допомогою показника оцінити його та наочно виразити (у цифрах, графічно) результати функціонування.

Проаналізувавши основні показники розвитку сільських територій, професор А.В.Лісовий відібрав шість основних критеріїв оцінювання сільських територій в межах регіонального розвитку:

- обсяг виробництва всіх видів продукції та наданих послуг на одну особу;
- природний приріст населення;
- щільність сільського населення;
- рівень середньої заробітної плати;
- частка зайнятих у несільськогосподарській сфері;
- рівень здоров'я (незахворюваності) [9].

При цьому він пропонує усі шість відібраних критеріїв вважати рівноцінними, оскільки зважування значущості складових інтегрального показника на практиці не проводилося.

Однак, як стверджують вчені, для більш ефективного їх використання доцільно дотримуватись деяких вимог: вірогідність; системність; достовірність; порівнянність; адекватність; вимірюваність [13].

Тому, на наш погляд, у запропонованій методиці варто врахувати також індикатори екологічної складової розвитку сільських територій, які відсутні у пропозиції автора. Важливе значення також має процес відбору таких показників та застосування методи їх обчислення, які повинні ґрунтуватись на заданих функціях вимірювання і співставлення.

Вибір показників повинен ґрунтуватись на значущості та виявленні основних тенденцій розвитку сільських територій за допомогою даних індикаторів. Встановлено, що основним принципом при виборі показників для проведення комплексної оцінки сільських територій є поєднання в оцінці природних та соціальних законів розвитку біосфери [2].

Таким чином, критерії та показники дослідження соціально-економічних процесів розвитку сільських територій повинні будуватися на одній концептуальній основі, об'єднуватися єдиним банком даних в рамках інформаційної системи і співвідноситись з вітчизняними або міжнародними нормативними індикаторами.

З огляду на це, науковці доводять [11, 16], що оцінку соціально-економічних процесів розвитку сільських територій варто проводити на основі різних джерел інформації – як органів державної статистики, так і міністерств, регіональних інституцій, територіальних громад, суб'єктів господарювання, а також результатів репрезентативного опитування представників сільських територій, враховуючи громадську думку, висловлену під час науково-практичних конференцій, семінарів фахівців, зборів громадян тощо.

На нашу думку, отриману інформацію з різних джерел доцільно згрупувати у два блоки. Один з яких, має містити матеріали стосовно внутрішнього середовища сільських територій (природні, рекреаційні, трудові, виробничі, фінансові і т.д.), які б використовувалися для вивчення поточного стану і формування оперативних рішень з управління розвитком. До другого блоку слід включити інформаційні матеріали стосовно зовнішнього впливу економічних, політичних, соціальних тенденцій на сільську територію, а також дані про існуючі та потенційні ресурси, які можливо залучити для розвитку села ззовні.

Виходячи з основної мети здійснення дослідження, важливим вбачається вибір існуючих наукових методів з огляду на подальшу можливість використання результатів

для управління економічними, соціальними та екологічними процесами як складовими сталого розвитку сільських територій. Така позиція свідчить про необхідність конкретизації методологічних підходів, цілей і завдань дослідження розвитку сільських територій на різних рівнях управління і регулювання: національному, регіональному, районному та базовому [8, 13, 18].

З поняттям оцінювання стану розвитку соціуму на макро-, мезо- та локальному рівнях тісно пов'язані поняття алгоритми, методи, дослідницькі технології. Проблема використання аналітико-синтезуючих методів до вивчення сільських територій в багатьох дослідженнях вітчизняних науковців розглядається через призму необхідності формування адекватного сучасним умовам їх розвитку алгоритму оцінювання. Погоджуємось з Т. Євсюковим, І. Ковальчуком, які розробили структурну схему комплексного аналізу сільських територій та їхніх господарських структур, використання якої дозволяє здійснювати інтегровану економічну оцінку всіх складових сільського й регіонального соціумів [6].

Багатовекторне спрямування методологічних підходів до вивчення розвитку сільських територій зумовлює необхідність обґрунтування алгоритму його оцінювання (рис. 1).

Таким чином, загальний алгоритм вивчення сільських територій можна охарактеризувати із кількох взаємозв'язаних процедур:

1) обґрунтування критеріїв дослідження, визначення основних чинників і показників розвитку сільських територій, оцінку їх значущості;

2) оцінка розвитку сільських територій за основними підсистеми (економічної, соціальної, екологічної);

3) обчислення інтегрального показника розвитку сільських територій та порівняння його із нормативними значеннями;

4) оцінка загальної асиметричності соціально-економічного розвитку сільських територій в межах регіонів та країни загалом;

5) визначення критеріальних меж рівнів розвитку сільських територій;

6) типізація сільських територій за рівнем їх розвитку;

7) розроблення принципів і загальних підходів до формування системи заходів стимулювання розвитку сільських територій;

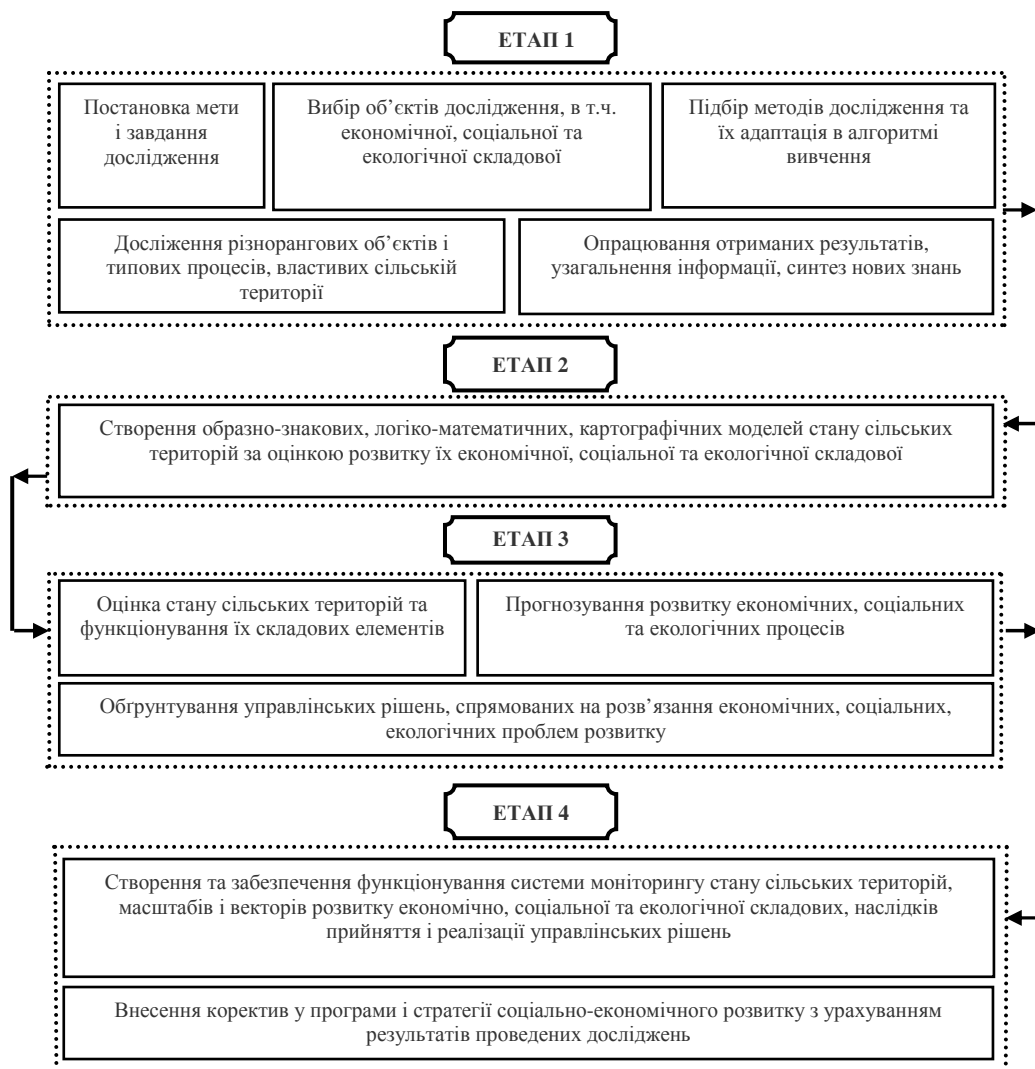
8) прогнозування показників розвитку сільських територій на національному рівні;

9) розроблення цільових програм соціально-економічного розвитку сільських територій в окремих регіонах країни.

До основних методів оцінки соціально-економічного розвитку сільських територій дослідники відносять: бальний, сутність якого – присвоєння показнику певної ваги (суми балів) у відповідності до його значимості у сумі сукупної кількості балів, а вага кожного показника визначається експертним шляхом; ранговий – визначення місця (рангу) сільської території у системі порівнюваних суб'єктів; нормативний, що дозволяє при наявності ефективної нормативної бази за допомогою комплексу показників та шкали їх вимірювання простежити за розвитком потенціалу певного соціуму, території; інтегральний [24, с. 201].

На наш погляд, їх необхідно розмежовувати в залежності від завдань управління на певному рівні. Якщо йде мова про базовий рівень, тобто окремої сільської території, то цілком логічно використовувати бальний метод та інтегральний. Вони дозволять достовірним способом визначити перелік та значимість кожного показника або блоку показників з оцінки однієї із складових сільських територій. На районному рівні варто було б застосувати нормативний метод як інструменту послідовного наукового дослідження для визначення певних асиметрій у розвитку сільських територій в межах

одного адміністративного району. Його можна поєднувати з індексною інтегральною оцінкою.

Рис. 1. Алгоритм оцінки розвитку сільських територій

Джерело: розроблено автором на підставі [8]

Для синтезу часткових, зведених та інтегральних показників соціально-економічного розвитку сільських територій на *регіональному рівні* варто застосувати ранговий метод, який дав би змогу вивчити варіативні характеристики об'єкту дослідження в межах регіону і національної економіки. Тому на *національному рівні* пропонується використовувати багатомірні непараметричні методи, зокрема, відносних різниць та метод «Паттерн» тощо, які науковці відносять до основних при розробці оціночної методики розвитку сільських територій [10, с. 68; 22].

Такий підхід в методологічному аспекті використання блокової оцінки розвитку

сільських територій та управління ними дозволяє сформувати функціональні оціночні бази (блоки) природного, економічного і людського (соціального) потенціалів, кожний з яких включає систему спеціальних показників [12, с. 307; 7, с. 212].

Загалом обрана методика оцінювання розвитку сільських територій має бути інваріантною до конкретного кількісного і якісного складу характеристик, що дозволить здійснювати оцінки на загальнодержавному, регіональному, районному та базовому рівнях. Метою її використання є можливість визначення у кожному окремому випадку конкретного виду функції багатофакторного оцінювання та універсальність, інваріантність до виду й кількості факторів оцінки, адаптивність до соціально-економічного рівня, на якому проводиться оцінка [21, с. 88].

Для узагальнення отриманих даних у процесі вивчення стану розвитку сільських територій та прийняття управлінських рішень необхідно використовувати методи мозкового штурму, розроблення дерева цілей, теорії ігор, PEST-аналіз, SWOT-аналіз та інших.

Важливим, на нашу думку, в сучасних наукових дослідженнях використовувати системний метод, цінність якого полягає не тільки у визначенні структурної будови об'єкта, а і його зв'язків з іншими об'єктами – відокремленими компонентами – як невід'ємної частини сільських територій. Такий метод визначає системні ознаки, що властиві сільським територіям незалежно від характеру їх трансформації. Головною ознакою при цьому є цілісність сільської території як системи.

Для оцінки соціально-економічного розвитку сільських територій можна скористатися напрацюваннями Г.В.Балабанова, В.П. Нагірної та О.М. Нижник, які пропонують застосувати тривірневу систему показників [23]. Відібравши сукупність показників-індикаторів для кожного з рівнів, об'єднати їх у три групи: навколишнє природне середовище, населення, економіка. Перший етап запропонованої методики передбачає визначення коефіцієнтів значущості показників у кожній із систем. Другий етап – оцінку в визначеній групі питомої ваги показників-індикаторів. На завершальному етапі обчислюються значення коефіцієнтів вагомості показників кожної підсистеми. Основним результатом розрахунку є система показників інтегральної оцінки рівня економічного, соціального й екологічного розвитку сільської території.

В основу оцінки сільських територій М.І. Долішній, Я.О. Побурко та В.І. Карпов закладають теж методику комплексної оцінки [5] яка вивчає «сукупність економічних результатів, отриманих населенням, інституційними установами, що розміщені на даній території, протягом певного періоду (року)». Такий методичний підхід включає достатньо широку варіативність оціночних показників розвитку, а для однозначності комплексної оцінки – передбачає побудову шкали інтегральних показників.

Для оцінки стану розвитку сільських територій Ю.Н. Гладкий, А.І. Чистобаєв пропонують використати систему регіональної діагностики, яка полягає діагностиці природно-ресурсного потенціалу, розселення, демографічну діагностику, діагностику ринку праці, економічного рівня розвитку регіону, динамічних якостей регіону, галузевої, функціональної та територіальної структури регіону, комплексності господарства, екологічну діагностику [3].

При цьому їхню методику можна інтерпретувати для розрахунку інтегральної оцінки розвитку сільських територій на основі наступної формули:

$$I_{pn} = \sum x_{ijp} g_{ij}, \quad (1)$$

де I_{pn} - інтегральна оцінка рівня соціально-економічного розвитку території у рік n ; x_{ijp} - значення показників соціально-економічного розвитку території (середньорічна чисельність населення, валовий внутрішній продукт, обсяг валової продукції, обсяг капітальних вкладень за рахунок усіх джерел фінансування, доходи/видатки місцевих

бюджетів, середні ціни на основні види продукції тощо); g_{ij} - коефіцієнти вагомості показників.

Д.М. Стеченко [1] пропонує визначати рівень розвитку сільських територій шляхом обчислення синтетичного зваженого індексу рівня розвитку за формулою:

$$S = \frac{ag_1 + bg_2 + cg_3 + \dots + ng_n}{G * 100} = \frac{\sum_{j=1}^n ng_n}{\sum_{i=1}^n g * 100}, \quad (2)$$

де $a, b, c, \dots, n$ – окремі показники у відсоткових відношеннях до відповідних середніх показників вишого рангу; g_1, g_2, g_3 – вагові коефіцієнти (бали), що встановлюється експертним шляхом для кожного окремого показника залежно від його значення як вимірника рівня економічного розвитку; G – сума вагових коефіцієнтів.

Для оцінювання рівня розвитку сільських територій можна використати також формулу, запропоновану професором В.К. Савчуком [19, с. 20]:

$$I_i = \sum_{j=1}^m \frac{f_j}{n_j} q_j, \quad (3)$$

де I_i – узагальнений показник розвитку i -ої сільської території; f_j – фактичний обсяг j -го часткового показника; n_j – нормативний обсяг j -го часткового показника; q_j – коефіцієнт пріоритетності j -го часткового показника (визначається на основі експертних оцінок).

Враховуючи відсутність нормативів по деяких показниках розвитку сільських територій, фактичний обсяг i -го часткового показника професор А.В. Лісовий пропонує порівнювати із середніми значеннями цього показника по регіону чи в цілому по країні [9].

В якості інтегральної оцінки розвитку сільських територій в окремих літературних джерелах пропонується стандартизація усіх показників на основі варіаційного розмаху [17].

При цьому, на нашу думку, варто згрупувати усі чинники, які впливають на розвиток сільських територій, у два блоки: стимулятори і де стимулятори. Для стимуляторів (факторів, що позитивно впливають на рівень розвитку) економістами пропонується застосовувати таку формулу:

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}, \quad (4)$$

а відповідно для дестимуляторів наступну формулу:

$$Z_{ij} = \frac{x_{\max} - x_{ij}}{x_{\max} - x_{\min}}, \quad (5)$$

де x_{ij} – значення j -го показника i -ої території; $x_{\max} - x_{\min}$ – різниця між максимальним та мінімальним значеннями j -го показника (варіаційний розмах).

Для забезпечення односпрямованості всіх показників при об'єднанні їх в інтегральну оцінку, ми також пропонуємо дестимулятори перетворили у стимулятори у наступний спосіб [20]:

$$Z_{cm} = \frac{1}{Z_{ocm}}. \quad (6)$$

Пропозиція щодо стандартизації усіх показників на основі варіаційного розмаху визначає необхідність застосування багатовимірної середньої оцінки. Вона полягає в тому, що індивідуальні значення відібраних показників по окремої території (x_{ij}) замінюються відносною величиною (S_{ij}). Для її розрахунку за базу порівняння необхідно

прийняти середні значення кожного показника в регіоні ($\bar{x}_{ij}$). В розрізі кожного району індивідуальні значення показника розділивши на середні, отримали порівнянні коефіцієнти (S_{ij}).

$$S_{ij} = \frac{x_{ij}}{\bar{x}_{ij}}. \quad (7)$$

В результаті їх визначення, за кожним із показників в розрізі кожної сільської території обчислили середню арифметичну з названих відношень, яка і є багатовимірною (S_j):

$$S_j = \frac{\sum_{i=1}^i S_{ij}}{i}. \quad (8)$$

Відповідно до цієї методики інтегральний показник визначається як середнє арифметичне значення:

$$G_i = \frac{\sum_{j \in (1..m)} Z_{ij}}{m}, \quad (9)$$

де m – кількість показників.

Розглянуті підходи базуються на обчисленні показників та їх порівняння із середніми величинами в межах певної сукупності сільських територій, об'єднаних в межах окремих районів чи регіонів та систематизованих на національному рівні. Однак професор А.В.Лісовий пропонує при розрахунках інтегрального показника розвитку сільських територій дотримуватись іншої важливої методичної вимоги, суть якої полягає в тому, що система часткових критеріїв повинна формуватися по одному з принципів: “чим більше, тим краще”, або “чим менше, тим краще”, тобто всі критерії мають бути або максимізуючі результат, або мінімізуючі його [9].

Тому автор вважає, що запропоновані вище методики оцінювання розвитку сільських територій можна замінити простим для розрахунку інтегральним показником, запропонованим професором В.К. Савчуком (див. формулу 3), лише дещо його вдосконаливши: порівнювати не з середніми по Україні показниками, а з максимальними досягненнями лідерів. Крім того, завдяки невеликій кількості найголовніших критеріїв оцінювання сільських районів, вчений пропонує вилучити з цієї формули коефіцієнт зважування значущості різних критеріїв [9].

Необхідно зазначити, що кожен із показників математичної статистики, описуючи однаково тип розвитку сільських територій, надає різні кількісні характеристики його інтенсивності. Тому при економічній інтерпретації показників необхідно мати на увазі їх певну умовність.

Тому з метою проведення адекватного оцінювання сільських територій необхідно:

- обґрунтувати критерії оцінювання (вони мають бути інформаційно доступні, прості для розрахунків, їх має бути небагато, але вони мають якомога повніше описувати сільські території і ще бажано, щоб всі вони були максимізуючі результат або мінімізуючі його);
- відібрати таку методику розрахунку інтегральних показників, щоб впорядкування за різними методами суттєво не впливало на місце в рейтингу. Крім цього методика має бути достатньо проста і зрозуміла, а часткові показники отримані в процесі розрахунку інтегральних показників мають бути не просто абстрактними відносними коефіцієнтами, а нести певне економічне наповнення [9].

Загалом, за вказаними вище формулами можна порівнювати розвиток окремих сільських територій кожного адміністративного району в межах області (регіону), а також визначати рейтинг розвитку сільських територій загалом по країні для визначення територій за типом розвитку соціально-економічних процесів. Це дозволить приймати на різних рівнях ієрархії управління ефективні рішення.

Висновки та перспективи. Отже, слід констатувати, що формування і розвиток теоретико-методологічного та методичного забезпечення дослідження та розвитку соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні перебуває в активній фазі свого становлення.

Розглянутий варіант формування процедурних елементів методології дослідження соціально-економічного розвитку сільських територій дає змогу визначити напрями використання методики вивчення стану та еволюції соціально-економічних процесів, визначити послідовність стадій емпіричної складової дослідження. В результаті запропонованого підходу можна сформувати системну методику оцінки стану сільських територій (її організаційного становлення, розвитку підприємництва як економічного базису, об'єктів соціальної інфраструктури, раціонального використання природних ресурсів) та запропонувати ефективний механізм реалізації управлінських рішень з досягнення заданих параметрів розвитку. Тому, зважаючи на це, ми вважаємо доцільним використовувати комплексну методологію, що охоплює всі складові розвитку сільських територій, які залежать від всеохоплюючих процесів та явищ в економіці та політиці.

Список використаних джерел

1. Антонов А. В. Методологічні основи оцінки та диференціації якості життя сільського населення. *Інвестиції: практики та досвід*. 2013. № 5. С. 104-108.
2. Галушкіна Т.П., Мартинюк О.В. Нейронні мережі як ефективний інструмент моделювання та прогнозування рівня репресивності територій (на прикладі Рівненської області). *Економіка Криму*. 2010. № 2 (31). С. 36-41.
3. Гладкий Ю.Н., Чистобаєв А.И. Основы региональной политики. Санкт-Петербург : изд-во Михайлова В.А. 1998. 659 с.
4. Гончаренко І.В. Соціально-економічний розвиток сільських територій регіону: проблеми теорії та практики: [монографія]. Львів: ІРД НАН України., 2009. 370 с. (Сер. "Проблеми регіонального розвитку").
5. Долішній М. І., Побурко Я.О., Карпов В.І. Про рівномірність економічного розвитку регіонів України. *Регіональна економіка*. 2002. № 2. С. 17–25.
6. Євсюков Т. О., Ковальчук І.П. Дослідження сучасного стану сільських територій: підходи, алгоритми, методи URL : <http://zsu.org.ua/taras-evsyukov/125-2011-04-07-13-57-41>. (дата звернення 16.03.2017).
7. Киселёва Н. Н., Орлянская А.А., Сулиманов А.Р. Адаптивное управление социально-экономическим развитием сельских территорий регионов северо-кавказского федерального округа. Москва : Академия естествознания, 2013. 426 с.
8. Кравчук І.И. Теоретико-методологическое обеспечение стратегий развития агросферы Украины. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development : Scientific journal*. 2012. Vol. 34, № 5. p. 105–114.
9. Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій : монографія. Київ : Дія, 2007. 400 с.
10. Меренкова И. Н., Савенкова О.Ю. Концептуальные основы управления устойчивым развитием сельских территорий региона. *Региональная экономика: теория и практика*. 2009. № 41 (134). С. 64–70.
11. Меренкова И.Н. Устойчивое развитие сельских территорий: теоретико-методологические аспекты оценки. *Региональная экономика: теория и практика*. 2010. № 25(160). С.49-55.
12. Солоха Д. В., Бандура М. В., Савченко М. В., Морева В. В. Методологічні основи управління сталим інноваційним розвитком потенціалу соціально-економічних систем регіону :

монографія. Донецьк : Ноулідж, 2011. 432 с.

13. Мороз Т.О. Методика оцінки сталого розвитку сільських територій. *Економіка і Фінанси: науковий журнал*. Дніпропетровськ, 2014. № 3. С. 28-33.

14. Надоша О. В. Теоретико-методологічний аналіз сталого розвитку у контексті сучасних дослідницьких підходів. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=341> (дата звернення : 12.01.2017).

15. Ніколіна І. Методологія та методи діагностики соціального розвитку регіону. *Актуальні проблеми державного управління*. 2006. Вип. 3 (27). С. 11-17.

16. Павлов О.І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель : монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 344 с.

17. Рейтинг розвитку районів України. Web-сервер "Інвестуйте в Україну". URL : <http://ira.net.ua/index.php?id=153&s=528177>. (дата звернення : 10.01.2017).

18. Сава А.П. Управління і регулювання як об'єкти наукового осмислення розвитку сільських територій. *Міжнародний науковий журнал «Економічний дискурс»*. 2017. Випуск 1. С.15-22.

19. Савчук В. К. Теория и практика оценки эффективности инвестиций в Украине. *Економіка України*. 2003. № 12. С. 19-25.

20. Саєнко М.Г., Сава А.П. Розвиток сільських територій і формування їх трудового потенціалу: демографічні, освітньо-фахові і соціально-інфраструктурні чинники : монографія. Тернопіль : Крок, 2014. 365 с.

21. Статюха Г. О., Бойко Т. В. Проблеми розробки і реалізації індикаторів сталого розвитку регіону. *Екологія і ресурси*. 2006. Вип. 15. С. 83–97.

22. Толокольников А. Ю. Методические основы оценки социально-экономического развития сельских территорий. URL: http://www.asau.ru/files/vestnik/2012/1/Economics_Tolokolnikov.pdf. (дата звернення : 22.02.2017).

23. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект ; за ред. Г. В. Балабанова, В. П. Нагірної й О. М. Нижник. Київ : Міленіум. 2003. 404 с.

24. Устойчивое развитие сельских территорий: региональный аспект: научные труды ВИАПИ им. А. А. Никонова ; под. ред. А. В. Петрикова. Москва, 2009. 388 с.

*Дата надходження статті до редакції : 19.03.2017
1 рецензування 01.04.2017 Прийняття в друк: 15.06.2017*

Sava A.P.

*Ph.D. (in Economics), Senior Research Fellow, Doctoral student
NSC «Institute of agrarian economics»*

Kyiv, Ukraine

E-mail: andriy_sava@ukr.net

SUBSTANTIATION OF RURAL DEVELOPMENT EVALUATION METHODOLOGY PROCEDURE

Abstract

The application of methodological approaches for the study of economic, social and environmental processes in rural areas, assessment of their status for all components of sustainable development elements, the choice of methods and sequence of research stages are important the premises of their development strategy

The purpose of this article leis in scientific substantiation of methodological principles and procedural elements of rural areas development evaluation.

To achieve this goal such methods of scientific research as the dialectical method of economic laws knowledge, systematic approach to economic phenomena studying, as well as monographic, abstract-logical and abstraction methods are used.

The article substantiates the scientific research methodology on the development of rural areas; the essence rural areas socio-economic situation evaluation technology is develop; the research empirical part

stages of rural areas development and their evaluation are defined.

Promising directions for further research are modern approaches studying and application in substantiation of rural areas socio-economic development in practice.

Keywords: methodology, scientific research, evaluation, methods, criteria, socio-economic development, rural territories.

References

1. Antonov, A. V. (2013). Metodologichni osnovy ocinky ta dyferenciacii' jakosti zhyttja sil'skogo naselennja [Methodological bases of an estimation and differentiation of quality of a life of rural population]. *Investyicii': praktyky ta dosvid*, 5, 104-108.
2. Galushkina, T.P., & Martynjuk, O.V. (2010). Nejrinni merezhi jak efektyvnyj instrument modeljuvannja ta prognozuvannja rivnja represyvnosti terytorij (na prykladi Rivnens'koi' oblasti) [Neural networks as an effective tool for modeling and predicting the level of repressiveness of territories (on the example of the Rivne region)]. *Ekonomika Krymu*, 2 (31), 36-41.
3. Gladkyj, Ju.N., & Chystobajev, A.Y. (1998). *Osnovy regional'noj polytyky* [Fundamentals of regional policy]. Sankt-Peterburg : yzd-vo Myhajlova V.A.
4. Goncharenko, I.V. (2009). *Social'no-ekonomichnyj rozvytok sil'skyh terytorii' regionu: problemy teorii' ta praktyky: [monografija]* [Social and economic development of rural areas of the region: problems of theory and practice: [monograph]. Lviv: IRD NAN Ukraine.
5. Dolishnij, M. I., Poburko, Ja.O., & Karpov, V.I. (2002). Pro rivnomirnist' ekonomichnogo rozvytku regioniv Ukraïny [On the uniformity of economic development of the regions of Ukraine]. *Regional'na ekonomika*, 2, 17-25.
6. Jevsjukov, T. O., & Koval'chuk, I.P. Doslidzhennja suchasnogo stanu sil'skyh terytorij: pidhody, alhorytmy, metody [Investigation of the current state of rural areas: approaches, methods, methods]. Retrived from <http://zsu.org.ua/taras-evsyukov/125-2011-04-07-13-57-41>.
7. Kyselëva, N. N., Orljanskaja, A.A., & Sulymanov, A.R. (2013). *Adaptyvnoe upravlenye socyal'no-ekonomicheskyh razvytyem sel'skyh terrytorij regyonov severo-kavkaz'skogo federal'nogo okruga* [Adaptive management of socio-economic development of rural areas of the North Caucasus Federal District]. Moskow : Akademyja estestvoznanyja
8. Kravchuk, Y.Y. (2012). Teoretiko-metodologicheskoe obespechenie strategij razvitija agrosfery Ukraïny [Theoretical and methodological support of strategies for the development of the agrosphere of Ukraine]. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development : Scientific journal*, Vol. 34, Is.5, 105-114.
9. Lisovyj, A. V. (2007). *Derzhavne reguljuvannja rozvytku sil'skyh terytorij : monografija* [State regulation of rural development: monograph]. Kyiv : Dija.
10. Merenkova, Y. N., & Savenkova, O.Ju. (2009). Konceptual'nye osnovy upravlenija ustojchyvym razvytyem sel'skyh terrytorij regyona [Conceptual bases of management of sustainable development of rural areas of the region]. *Regyonal'naja ekonomyka: teoryja y praktyka*, 41 (134), 64-70.
11. Merenkova, Y.N. (2010). Ustojchivoje razvitie sel'skih terrytorij: teoretiko-motodologicheskie aspekty ocenki [Sustainable development of rural areas: the theoretical and motodological aspects of evaluation]. *Regyonal'naja ekonomyka: teoryja y praktyka*, 25(160), 49-55.
12. Soloha, D. V., Bandura, M. V., Savchenko, M. V., & Moreva, V. V. (2011). *Metodologichni osnovy upravlinnja stalym innovacijnym rozvytkom potencialu social'no-ekonomichnyh system regionu : monografija* [Methodological bases of management of sustainable innovative development of the potential of socio-economic systems in the region: monograph]. Donetsk : Noulidzh.
13. Moroz, T.O. (2014). Metodyka ocinky stalogo rozvytku sil'skyh terytorij [Methodology for assessing the sustainable development of rural areas]. *Ekonomika i Finansy: naukovyj zhurnal*, 3, 28-33.
14. Nadosha, O. V. *Teoretyko-metodologichnyj analiz stalogo rozvytku u konteksti suchasnyh doslidnyč'kyh pidhodiv* [Theoretical and methodological analysis of sustainable development in the context of modern research approaches]. Retrived from <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=341>.
15. Nikolina, I. (2006). Metodologija ta metody diagnosyky social'nogo rozvytku regionu [Methodology and methods for diagnosing the social development of the region]. *Aktual'ni problemy derzhavnogo upravlinnja*, 3 (27), 11-17.
16. Pavlov, O.I. (2009). *Sil'ski terytorii' Ukraïny: funkcional'no-upravlins'ka model' :*

monografija [Rural territories of Ukraine: functional-management model: monograph]. Odesa: Astroprint.

17. Rejtyng rozvytku rajoniv Ukrai'ny. Web-server "Investujte v Ukrai'nu" [Rating of the development of the regions of Ukraine]. Retrived from <http://ipa.net.ua/index.php?id=153&s=528177> (дата звернення : 12.02.2017).

18. Sava, A.P. (2017). Upravlinnja i reguljuvannja jak ob'jekty naukovogo osmyslennja rozvytku sil's'kyh terytorij [Management and regulation as an objects of scientific understanding of the development of rural areas]. *Ekonomichnyj dyskurs*, 1, 15-22.

19. Savchuk, V. K. (2003). Teorija i praktika ocenki jeffektivnosti investicij v Ukraine [Theory and practice of assessing the effectiveness of investment in Ukraine]. *Ekonomyka Ukrainy*, 12, 19-25.

20. Sajenko, M.G., & Sava, A.P. (2014). *Rozvytok sil's'kyh terytorij i formuvannja i'h trudovogo potencialu: demografichni, osvith'o-fahovi i social'no-infrastrukturni chynnyky : monografija* [Development of rural areas and the formation of their labor potential: demographic, educational, professional and socio-infrastructural factors: monograph]. Ternopil : Krok.

21. Statjuha, G. O., & Bojko, T. V. (2006). Problemy rozrobky i realizacii' indyikatoriv stalogo rozvytku regionu [Problems of development and implementation of indicators for sustainable development of the region]. *Ekologija i resursy*, 15, 83–97.

22. Tolokol'nykov, A. Ju. *Metodicheskie osnovy ocenki social'no-jekonomicheskogo razvitija sel'skih territorij* [Methodological basis for assessing the socio-economic development of rural areas]. Retrived from http://www.asau.ru/files/vestnik/2012/1/Economics_Tolokolnikov.pdf.

23. Balabanova, G. V., Nagirnaia, V. P., & Nyzhnyk O. M. (Eds.). (2003). *Transformacija struktury gospodarstva Ukrai'ny: regional'nyj aspekt* [Transformation of the structure of the Ukrainian economy: a regional aspect]. Kyiv : Milenium.

24. Petrikov, A. V. (Ed.). (2009). *Ustojchivoe razvitie sel'skih territorij: regional'nyj aspekt: nauchnye trudy VIAPI im. A. A. Nikonova* [Sustainable development of rural areas: a regional aspect: scientific works of VIAPI them AA Nikonova]. Moskow : Akademyja estestvoznanyja.

Received: March 19, 2017

1st Revision: April 01, 2017 Accepted: June 15, 2017